

Іващенко С.М.

*вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії, старший учитель
Мелітопольський навчально-виховний комплекс №16
Мелітопольської міської ради Запорізької області*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «СПІЛКУВАННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ» В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

***Анотація.** У статті досліджено інтеграцію як один із сучасних підходів у процесі навчання української мови і літератури в загальних середніх закладах освіти в умовах НУШ; запропоновано авторську загальнодидактичну схему інтеграції та принципи аналізу інтегрованого уроку.*

***Ключові слова:** навчання, інтеграція, українська мова і література, пошук.*

Основою для розбудови Нової української школи є зміни сутності освітнього процесу, а саме перехід від уявного нагромадження знань до справжнього розвитку вмінь, від покарань за помилки – до творчого пошуку, від виснажливого заучування – до радісних відкриттів [1, с. 5].

Нова українська школа покликана допомогти випускнику бути патріотом України, який знає її історію, **володіє державною мовою**, усвідомлює свою причетність до європейської та світової спільноти, відчуває відповідальність за те, як навчається й діє в громаді. Вирішення цих завдань потребує від сучасного вчителя відмови від стандартного сприйняття уроку як місця ретрансляції знань. Натомість нам необхідно створити належне навчальне середовище для формування характеру учня, що й стало однією з найважливіших проблем сучасної освіти.

З цією метою вчитель має розвивати такі вміння й навички учнів:

- висловлювати власні думки, обґрунтовувати свою позицію й захищати її;
- слухати й залишатися при цьому толерантними та відкритими до критики;
- презентувати себе, наголошуючи на своїх перевагах і чесно визначаючи свої хиби;
- розуміти та інтерпретувати текст.

Головною проблемою в процесі навчання є: пошук способів подолання відчуженості учнів від навчання шляхом застосування різноманітних методів, прийомів, технік, організаційних форм освітнього процесу, що стимулюють

активність учнів та їх пізнавальний розвиток, економлять навчальний час, сприяють розвитку життєвих навичок, допомагають будувати цілісну картину світу.

Вирішити цю проблему можна за допомогою інтегрованого навчання. **Інтегрований підхід** в освіті органічно пов'язаний з підходами, на яких базуються нові освітні стандарти, а саме – **діяльним, особистісно зорієнтованим, компетентним**.

Комплексний огляд досліджень інтегрованого навчання пропонується в науковій розвідці «Логіка міждисциплінарних досліджень» 1997 року Сандри Матісон і Меліси Фрімен. Автори виявили, що інтегроване навчання обумовлює набуття важливих навичок для життя, таких як уміння працювати в команді та вирішувати проблеми доводять, що багато в чому вирішує проблему зміцнення та збереження психічного і фізичного здоров'я школярів, сприяє підвищенню мотивації навчальної діяльності, ґрунтовності підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання **інтеграція** змісту освіти.

У сучасній науковій літературі існує декілька визначень інтегрованого уроку:

- 1) інтегрований урок – заняття, що полягає в об'єднанні зусиль вчителів різних предметів у його підготовці і проведенні, а також в інтеграції знань про певний об'єкт вивчення, що здобувається засобами різних навчальних дисциплін;
- 2) інтегрований урок – міжциклове заняття (поєднує матеріал декількох предметів) [6, с. 127].

Ми підтримуємо застосування у навчальний процес ідеї інтеграції української мови і літератури у старшій профільній школі для учнів, які обрали поглиблене вивчення математичних або природничих дисциплін, ввівши інтегрований курс «українська мова», але з достатньою кількістю годин, що сприятиме оволодінню державною мовою на належному рівні [17, с. 30].

Теоретичною базою для обраного нами напрямку слугують наукові положення мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, О.О. Леонт'єв), теорія взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої комунікації (О.О. Леонт'єв, М. Жинкін, А. Маркова, І. Синиця), положення комунікативної лінгвістики (Ф. Бацевич, О. Селіванова), психологічні дослідження особливостей юнацького віку (А. Мудрик, І. Кон, Л. Середюк, В. Киричук), праці лінгводидактів (О. Біляев, М. Вашуленко, Г. Шелехова, М. Пентилюк, Т. Донченко тощо).

Так, професор, доктор педагогічних наук О.М. Беляев звертає увагу на види інтеграції, впроваджені у навчальний процес, і пропонує розробку окремих фрагментів. На його думку, існують різні рівні інтеграції, які виявляються в різних формах навчального процесу. Дидактика розрізняє

повну і часткову міжпредметну інтеграцію [18, с. 1].

Отже, від інтеграції необхідно відрізнити короткі принагідні краплі в урок відомостей з інших предметів. Це – **міжпредметні зв'язки**, застосування яких сприяє глибшому сприйманню й осмисленню навчального матеріалу, розвитку ерудиції школярів.

Як педагогу-практику, на нашу думку, вчителю доцільно використовувати: інтеграцію змісту навчальних предметів освітньої галузі «Мови і літератури»; інтеграцію змісту навчальних предметів двох освітніх галузей: «Мови і літератури», «Суспільствознавство»; інтеграцію змісту української мови та літератури, історії України у підготовчому курсі до складання ЗНО.

Принципи інтегрованого уроку полягають у такому: орієнтація на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; патріотичне виховання; шанування національних традицій; пріоритет морально-етичних цінностей; громадянська спрямованість.

Інтегровані уроки класифікуються за навчальними предметами, що інтегруються; метою; місцем проведення; тривалістю; формою (урок, навчальний проект).

Отже, завдання інтегрованого уроку ми вбачаємо у тому, щоб визначити зміст та обсяг навчального матеріалу навчальних предметів відповідно до поставлених мети та завдань інтегрованого уроку; здійснити вибір форм і методів реалізації навчального матеріалу; визначити наявні зв'язки між базовими знаннями, які можна інтегрувати; враховувати специфіку кожного навчального предмета і його можливості в розкритті загальних законів, теорій, ідей; координацію діяльності вчителів у процесі підготовки та проведення інтегрованого уроку. Роль координатора відіграє учитель, який найкраще знається на проблемі.

Ми сформулювали також вимоги до інтегрованих уроків української мови та літератури: нестандартність проведення; гранична чіткість, компактність, стислість навчального матеріалу; логічна взаємозумовленість, взаємозобов'язаність матеріалу інтегрованих предметів на кожному етапі уроку; значна інформативна ємність навчального матеріалу.

Структура інтегрованого уроку, у нашому розумінні, зумовлюється чіткою побудовою: повідомлення теми, мети й завдань уроку; мотивація навчальної діяльності учнів; актуалізація та корегування опорних знань; повторення й аналіз основних фактів, подій, явищ; творче перенесення знань і навичок учнів у новій ситуації; узагальнення та систематизація навчальних

досягнень учнів, основних ідей і наукових теорій, предметів, що є складовими інтегрованого уроку; рецензування, підбиття підсумків уроку.

Прийоми впливу на розвиток мотиваційної сфери учнів мають добиратися індивідуально: свобода обирати «опорні» знання з різних предметів з максимальною орієнтацією на суб'єктивний досвід; методи вивчення (комплекс проблемно-пошукових, словесних, наочних, практичних методів: рефлексії, дискурсивного, евристичного, пояснювально-ілюстративного, дослідницького, колективного оцінювання); особистісні потреби учнів (захоплення предметом дослідження, інтуїтивне відчуття цінності твору, брак знань для аргументації власної думки); принцип наочності (кластери).

Розробляючи програму експериментального інтегрованого навчання, ми спирались на загальнодидактичну схему інтеграції з метою усунення дублювання навчального матеріалу, забезпечення здобуття ґрунтовних і цілісних знань при економії навчального часу. Основні елементи нашої схеми: вибір базового предмета теми; інтеграція знань базового предмета теми зі знаннями сумісних фундаментальних наук; використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності на всіх етапах уроку; продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи; врахування особистих навчальних потреб учнів; включення самоосвіти учнів у навчальний процес; обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів.

Тематика інтегрованих уроків

Розділ або тема з української літератури		Збіжний розділ або тема з історії України/українська мова/іноземні мови/народознавство/біологія	
<i>У якій класі вивчається</i>	<i>Тема уроку й розділ програми</i>	<i>У якій класі вивчається</i>	<i>Тема уроку й розділ програми</i>

Пропонуємо також схему аналізу інтегрованого уроку:

- визначення педагогічно доцільної теми інтегрованого уроку з урахуванням об'єктивно наявної основи змісту вивченого матеріалу з різних навчальних предметів;
- постановка та реалізація мети й завдань уроку, мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів;

- раціональність вибору змісту навчального матеріалу вчителями різних предметів, що забезпечує інтеграцію навчальних досягнень учнів, системність і глибину їхніх знань;
- раціональний вибір методів і засобів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів; раціональність технології проведення інтегрованого уроку;
- об'єднання зусиль активних і пасивних учасників під час реалізації поставлених цілей і завдань інтегрованого уроку;
- реалізація функціональних обов'язків учителя-координатора під час уроку;
- підбиття підсумків інтегрованого уроку й оцінювання його ефективності.

Вивчаючи структуру та будову інтегрованого уроку та беручи участь у шкільній творчій групі, ми дійшли висновку, що кожен урок – це окрема навчальна одиниця, яка поєднує між собою теми навчального матеріалу та утворює ланцюжок набутих знань учнів. Нами розроблено технологічну карту, яка допомагає швидко робити конспект уроку та орієнтуватися в ньому. Використання інтегрованого підходу дозволяє:

- реалізувати важливу місію на основі літературних текстів розвинути в учнів вміння висловлювати власну думку українською мовою і обґрунтувати її (усно або письмово);
- доцільно організувати зв'язок однотипних частин і елементів змісту, форм і методів навчання в рамках як однієї освітньої галузі («Мови і літератури»), так і декількох («Мови і літератури», «Суспільствознавство» тощо), що веде до саморозвитку особистості;
- інтегрувати не предмети, а події-явища-ситуації, а причини, наслідки, закони, правила... «нашарувати» на ці явища;
- економити навчальний час;
- створити умови здоров'язберігаючого середовища;
- формувати цілісну картину світу.

Результати інтегрованого навчання, кейс освітніх інструментів, розроблених нами, доцільно використовувати для організації освітнього простору з української мови та літератури в сучасній школі, з метою досягнення відповідного до сучасних вимог рівня мовленнєвої компетентності з української мови. Ми використовуємо власний досвід на уроках і в позаурочній діяльності.

Інтегрування змісту навчальних предметів освітніх галузей «Мови і літератури» та «Суспільствознавство», творчий та професійний підхід учителя створили умови для підвищення мотивації навчання, зростання рівня сформованості мовленнєвої та мовної компетентності учнів, надали

можливість розкрити індивідуальні особливості учнів, підвищити результативність складання ЗНО та отримати життєві навички, якими повинна володіти успішна людина в багатьох сферах.

Результативність досвіду підтверджується високими показниками навчальних досягнень учнів з української мови та літератури, результатами ЗНО, результативністю участі в інтелектуальних та творчих конкурсах міського та обласного рівнів, регіональному інтерактивному конкурсі «Соняшник».

Наслідки апробації програми у 2015-2016, 2016-2017 н.н.р. дозволяють дійти висновків, які підтвердили позитивний вплив на:

- формування цілісної картини світу;
- економію навчального часу;
- системність навчання;
- формування потреби в особистісних знаннях, здатність здобувати і творчо застосовувати знання;
- підвищення навчальної мотивації;
- покращення результатів ЗНО.

Перспективність обраного напрямку навчальної діяльності полягає в подальшій розробці інтегрованих проблемно зорієнтованих навчальних курсів нового покоління, що вимагають міждисциплінарного синтезу та об'ємного системного бачення.

Література

1. Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/klyuchovi-zmini-v-onovlenix-navchalnix-programax-5-9-klasiv.pdf>.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження КМУ від 14 грудня 2016 року №988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
3. Винокурова Н., Елисеєва О. Один из подходов к реализации принципа интегративности в обучении. *Дидактика*. 1999. №4. С. 36–40.
4. Гриценко Н.Н. Технологія інтегрованого уроку. *Вісник профосвіти*. 2007. №19–20. С.9–11.
5. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний та ін. К. : Академія, 2000. Т. 1. 864 с.

6. Іванчук М.Г. Формування і розвиток особистісного потенціалу школяра в процесі інтегрованого навчання. *Психологія: зб. наукових праць*. К. : КПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. 19. С. 127–131.
7. Інтегрований проект «Кайдашеві звички» в сучасному житті. *Директор школи*. 2017. №3–4. С. 86–87.
8. Островерхова Н. Інтегрований урок (підготовка та проведення). *Завуч*. 2017. №4. С. 2–3.
9. Пехота О.М., Кіктенко А.З. та інші. Освітні технології: навч.-метод. посібник. К. : А.С.К., 2003. 255 с.
10. Проводимо внутрішні аудити якості освіти. *Завуч*. 2017. №3. С. 27–29.
11. Самарська В. Готуємося з легкістю. Інтеграція хімії та біології в підготовці до ЗНО. *Завуч*. 2017. №8. С. 8–12.
12. Стогній А., Ксеньчук С. Інтеграція: паралельне співіснування чи взаємопроникнення. *Завуч*. 2017. №8. С.13–14.
13. Як освітяни навчальні предмети інтегрували. *Завуч*. 2017. №17. С. 29–36.
14. Клочек Г. Про час «Х» у реформуванні освіти. *Дзеркало тижня*. 2016. №28. 12 серпня. URL: <https://dt.ua/EDUCATION/pro-chas-h-u-reformuvanni-osviti-.html>.
15. Початкова освіта за Новим державним стандартом. *Завуч*. 2017. №17. С. 19–28. URL: http://nus.org.ua/questions/zrozumity_noviy_standart.
16. Сайт учителя світової літератури Раєнко Вікторії Іванівни: [веб-сайт]. URL: <https://raenkovita.jimdo.com/>.
17. Сторінка Вишневецької Тетяни Михайлівни, вчительки української мови та літератури Дергачівського ліцею №2 м. Дергачі Харківської області: [веб-сайт]. URL: www.vishnevetska.webnode.com.ua.
18. Інтеграція на уроці української мови. URL: <https://weburok.com/2906041/>.